

A magyarbarát Bang-Jensent a KGB lépre csalta és kivégezte?

2009. október 27., kedd, 07:40
Szerző: hvg.hu

A Nyílt Társadalom Alapítvány múlt heti rendezvénysorozatán a vitatott körülmények közt elhunyt dán diplomatának, Povl Bang-Jensennek a magyar ügy melletti kiállásáról beszélgetett Nagy András, A Bang-Jensen ügy – '56 nyugati ellENSZélben című, 2005-ben megjelent kötet szerzője, a diplomata fiával, Per Bang-Jansennel. Magáról a gyilkosság (öngyilkosság?) körülményeinek részleteiről, a lehetséges változatokról továbbra is kevés az információ.

Mint Nagy András a bevezetőjében elmondta: **Bang-Jensen**idén lett volna száz éves és szintén idén lesz ötven éve, hogy elhunyt. Mint a **könyv** szerzője fogalmazott, Bang-Jensen „egyedül maradt” a magyar ügy ENSZ-béli képviselőjekor.

A Halál hálaadás napján című, **Dömölky János** és Nagy András által készített 1998-as filmből láthatott pár perc részletet a mintegy százfőnyi közönség. Kiderült: 1959. november 26-án egy New York környéki parkban megtalálták a három nappal korábban eltűnt Povl Bang-Jensen holttestét, homlokán lött sebbel, zsebében búcsúlevéllel. Más jelek azonban gyilkosságra utaltak: jobb kezében tartotta a pisztolyt, holott balkezes volt és – bár három nappal korábban tűnt el – nem volt borostás. A film szerint a holttestet hamar elhamvasztották, a hamvakat Dániába szállították, az FBI pedig a nyomozást gyorsan lezárta.

Povl Bang-Jensen hálaadást tudta, milyen az, amikor egy kis országot hatalmas szomszédja, egy elnyomó hatalom katonai erővel lerohanja – ez már Per Bang-Jensen, a dán diplomata legidősebb gyereke mondta. Amikor a náci Németország megszállta Dániát, Bang-Jensen – a washingtoni dán nagykövetség alkalmazottjaként – részt vett a dániai ellenállás megszervezésében. Szerepe volt abban, hogy a dán gyarmat, Grönland az Egyesült Államok kezére került, valamint abban is, hogy a dán haditengerészet semleges kikötőbe hajózott és a nácik nem tudták saját hadicéljaikra hasznosítani.

Bang-Jensenre mély benyomással volt az 1956-os forradalom és szabadságharc híre. Mivel 1949-től az ENSZ szolgálatában állt, ekkor New Yorkban dolgozott. Egy kis nemzet fiaként nagy empátiával figyelte, „milyen az, amikor egy nemzet föllázad” elnyomói ellen. Ráadásul 1955-ben Ausztria aláírta az államszerződést, melynek következtében az országot elhagyták a szovjet csapatok. Innét kezdve volt példa arra, hogy a Szovjetunió harc nélkül, kizárólag a politikai tárgyalások eredményeként kivonja valahonét erőit.

1956. október végén még úgy tűnt, hogy Magyarország meg tud egyezni a Szovjetunióval, tehát nincs ok arra, hogy a magyar ügy az ENSZ elé kerüljön. A november 4-i beavatkozás után az ENSZ azonban csak a kész tényt állapíthatta meg. A szuezi válság a Szovjetunió malmára hajtotta a vizet: mivel Nagy-Britannia és Franciaország beavatkozott Szuezből, Moszkva mondhatta, hogy „ha nektek szabad, akkor nekem is”.

A november 4-i inváziót követően, 1957-januárjában létrejött az **Ötös Bizottság** – hivatalos nevén Az ENSZ Magyar Kérdést Vizsgáló Különbizottsága –, melyben az öt földrész egy-egy országa, Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia és Uruguay képviseltette magát. Per Bang-Jensen szerint „alapvetően mind az öt szimpatizált a magyar forradalommal, de különböző mértékben”.

Közben **Dag Hammarskjöld** ENSZ-főtitkár igyekezett tenni a magyar ügy érdekében, „de sem az elszántsága, sem a lehetősége nem volt nagy”. Nagy szerint „együgyű ember volt” és ez az egy ügy inkább Szuezt volt, mint Magyarország. Szuezt esetében sikerült is komoly eredményt elérnie.

1957 elején megkezdődtek a tanúmeghallgatások. Hogy ez az anyag fennmaradt, az **Héderváry Klárának** köszönhető, aki „elképesztő dokumentumgyűjteményt mentett meg”, benne tanúkihallgatásokat, levelezéseket. Mivel a kádári magyar politikai vezetés illegitimnek tartotta az Ötös Bizottságot, nem járult hozzá, hogy az Ötök Magyarországon dolgozhassanak. Ekképp emigráns magyarokat – összesen száztizenegy embert – hallgattak meg, akik Bécsben, Genfben, Londonban, New Yorkban és Rómában tettek vallomást. **Povl Bang-Jensen** – a tolmács **Héderváry Klára** segítségével – a tanúk kiválogatásában működött közre.

A már idézett filmben **Kővágó József**, Budapest 1956-os kisgazdapárti polgármestere és **Márton Endre** újságíró – egyébként **Márton Kati** apja – emlékezett vissza. Márton megerősítette Nagy András álláspontját: Hammarskjöld csak egy üggyel tudott egyszerre foglalkozni és „Magyarországot ejtve” úgy döntött, hogy ez az egy Szuezt lesz. A kisgazda politikus szerint pedig az ENSZ-főtitkár nem volt magyarbarát politikus és a szovjet diplomácia befolyása alatt állt.

Mivel sok magyar emigráns forradalmár csalódott az ENSZ-ben, mások pedig féltek attól, hogy ha tanúskodnak, abból – tekintettel a valószínűleg a KGB által abszolvált, máig rejtélyes bécsi emberrablásokra – „bajuk lehet”, többen pedig a Magyarországon hátramaradt – az esetek egy részében letartóztatott – hozzátartozóikra való tekintettel nem akartak beszélni az Ötös Bizottság előtt, gyakran **Bang-Jensen** rábeszélőképesége kellett ahhoz, hogy vallomást tegyenek. A bizottsági elnök, a dán **Alsing Andersen** – az 1940 és 1945 közti, a nációkkal kollaboráns egykori kormány tagja – a szavát adta, hogy akik nem akarják, hogy nevük nyilvánosságra kerüljön, azoknak „ezt a kívánságát az ENSZ akceptálni fogja”.

A már idézett filmben nyilatkozó **Héderváry Klára** szerint „Bang-Jensen egyre jobban megszerette a magyarokat”. Az egyik legfontosabb tanú, **Király Béla** azt mondta: „Bang-Jensen volt a bizottság lelke”.

A dán diplomata az Ötök előtt nyilatkozott tanúk inkognitóját igyekezett védeni. Nagy András szerint **Bang-Jensen** úgy érezte, hogy valami baj lehet a tanúk anonimitásának biztosításával, de az ez ügyben tett erőfeszítései rendre visszapattantak az ENSZ hivatalnokairól. Az Ötös Bizottság mellett működött egy ENSZ-titkárság, ennek volt a második embere **Bang-Jensen**. Nem voltak teljesen tisztázottak a hatáskörök, vagyis, hogy mi az Ötök feladata és mi a **William M. Jordan** által vezetett titkárságé. **Jordan** és helyettese, **Bang-Jensen** közt kialakult egy vita: míg **Jordan** az ENSZ apparátusának az álláspontját képviselte, addig **Bang-Jensen** azt szerette volna elérni, hogy a tényleges szerepet a majd a jelentést aláíró öt diplomatának kelljen vinnie. De más feszültségek is voltak köztük: egyrészt, míg **Bang-Jensen** teljesen természetesnek vette, hogy a tanúk belenézhessenek vallomásuk írásos változatába, addig **Jordan** ezt megtiltotta. Ráadásul **Jordannak** úgynevezett reálpolitikai okokból az volt az elvárása, hogy az Ötös Bizottság lehetőleg csak módjával bírálja a Szovjetuniót, **Povl Bang-Jensen** viszont élesen ellenezte a Moszkvával való békülékenységet.

1957 júniusában közzétették a jelentést, szeptemberben pedig a Közgyűlés elé került. Bár Nagy szerint „egy páratlanul jó anyag” készült ötvenhatról, a magyar ügy az elsikkadás felé haladt. Ehhez az is kellett, hogy ebben az időben választottak ENSZ-főtitkárt, márpedig az újrázó Hammarskjöld sikeréhez a Szovjetunió egyetértése is kellett. Ezért is inkább a sikeresen megoldott Szuezt, mint a magyar ötvenhat került az ENSZ tevékenységének középpontjába.

Sokan – például **Bibó István** – juttattak ki információkat Magyarországról az ENSZ-nek. Mivel – bár Magyarország 1955 óta a tagja volt – az ENSZ ekkor ellenséges nagyhatalomnak számított, ezt a kádári

hatalom nem tolerálta: négy embert végeztek ki emiatt hazaárulás vádjával. Szomorú tény, hogy a Magyarországról kikerült információkat az ENSZ eltette a süllyesztőbe, az irattárak mélyére.

Bang-Jensent 1958 nyarán fegyelmi eljárással elbocsátották az ENSZ-től. Bár utóbb egy segélyszervezetnél dolgozott, az ENSZ-szel nem szakadt meg a kapcsolata: 1959 novemberében ígéretet kapott, miszerint megmutatják neki azokat a kódolt táviratokat, melyek azt hivatottak bizonyítani, hogy a Szovjetunió irányítja az ENSZ legmagasabb szintjét – hogy ez provokáció volt-e vagy sem, mindmáig nem tudni. Ekkor eltűnt, s három nap múlva előkerült a holtteste.

Nagy szerint mindmáig nem tiszta, hogy Bang-Jensen öngyilkosság vagy gyilkosság áldozata lett-e. Ugyanezt nyilatkozta a hvg.hu-nak Per Bang-Jensen. A dán diplomata fia – aki önmaga ugyan nem történész, de rengeteg kutatást végzett a témában különböző, főleg washingtoni és New York-i levéltárakban – szerint egyik föltételezés sem zárható ki, mint ahogy egyikre sincs perdöntő bizonyíték. Az ifjabb Bang-Jensen azonban bízik abban, hogy egy nap olyan információ birtokába kerül, amelyből kétséget kizáróan kiderülnek atyja halálának körülményei.

Szegő Péter

Az ENSZ, 1956 és egy rejtélyes halál

2005. november 04., péntek, 07:30 • Utolsó frissítés: 2009. március 19., csütörtök, 12:38

Szerző: Nagy Gergely (hvg.hu)

Povl Bang-Jensen dán diplomata a magyar ügygel foglalkozó ENSZ-vizsgálóbizottság munkatársa volt, s 1959 novemberében holtan találták egy New York-i parkban. Halála körülményei máig tisztázatlanok. Csak az biztos, szembe ment az ENSZ és annak főtitkára, Hammarskjöld politikájával, amely elaltatta a magyar forradalom és az azt követő megtorlások vizsgálatát. Nagy András író, évtizedes történeti kutatásainak végén könyvet írt a Bang-Jensen-ügyről. A hvg.hu a szerzőt kérdezte.

hvg.hu: - Mi az, ami Önt személyesen érdekelte ebben a történetben? Bang-Jensen emberi drámája, a magyar tragédia vagy a nagypolitikai játszma?

Nagy András: - Mind a három. A dán diplomata tragédiája sokkal mélyebben érintett, mint egy politikai krimi. Ez a fajta magatartás, ez az egzisztenciálisan felfogott küldetéstudat, amelyet képvisel, régről érdekel. Sokat foglalkoztam Kierkegaard-ral, s ekkor hívta fel valaki a figyelmemet arra, hogy van itt egy másik különös dán. Természetesen fontos számomra a magyar tragédia is. 1956 sok minden miatt rabul ejtett: akkor születtem, fontos családi szál is köt hozzá, a második nevem ugyanis Imre lett, Nagy Imre után. Ez egy rejtett, elmondhatatlan történet lett, amely állandóan foglalkoztatott. A saját nevelődésemet meghatározta nemcsak '56, hanem az is, ami utána jött. Ez volt a döntő. Hiszen Bang-Jensen története, az ENSZ-vizsgálat története, a magyar forradalom sorsát megpecsételő közöny, még mindig elmondatlan, kibeszéletlen.

- A könyvből adódó egyik legdöbbenetesebb következtetés az, hogy tíz évvel megalakulása után az ENSZ máris mennyire eljelentéktelenedik, s a két superhatalom játéktérévé válik.

- Itthonról nézve úgy tűnt, a világ számára fontos a magyar '56, de aztán a kutatás során kiviláglott, hogy az ENSZ tulajdonképpen tudomására hozza az elnyomóknak, hogy továbbra is nyugodtan tegyék, amit eddig, hiszen a nagyon kényes globális status quót az ENSZ a magyarokért nem fogja kockára tenni. A magyar '56 párhuzamos története az ENSZ-ben szuezi válság, ami ugyanakkor zajlik, mint a mi forradalmunk. Az a világszervezet – s végső soron a nyugat – amely nemcsak tehetetlenné, passzívvá, de kifejezetten ártalmassá is válik a magyar ellenállás számára, hatékonyan és erősen lép fel Szuezen. Itt el kell gondolkodni azon, mit is jelent a reálpolitika, amikor lehullanak róla az illúziók. Ekkor ennek az illúziótlan érdeklődésnek két „szubjektuma” egyszer csak nem hajlandó részt venni ebben az álarcos játékban; az egyik egy dán diplomata, a másik pedig az elnyomott magyarok.

- A magyar történelmi tudat egyik nagy mítosza, hogy „ha akkor beavatkozik valaki, másképp alakultak volna a dolgok”. Érvényes kérdés ez?

- Nyilván "történelmietlennek" minősíthető a kérdés, de én ezt a könyvem írása során amúgy folyamatosan feltettem. Nem vagyok szaktörténész, de a kutatás szisztematikus történészi munka volt, elvégeztem sok olyan alapkutatót a levéltárakban, archívumokban New Yorktól Belgrádig, amelyeket korábban más talán nem. Ugyanakkor amit el akartam mondani, azt íróként mondtam el. Használtam a saját írói invenciómat, s úgy vélem, legitim módon, hiszen a történet számos ponton a rendelkezésünkre álló adatok alapján rekonstruálhatatlan; a háttéranyagok egy része még talán generációkig zárt marad. Nagy Imre a végsőkhig hitt abban, hogy meg lehet egyezni a szovjetekkel. Akkor fordul az ENSZ-hez, amikor ez a remény már meghalt. Nagyon paradox helyzet, az elveszett forradalom nem hiszem, hogy ekkor már megmenthető lett volna. Ugyanekkor tartották magukat a mítoszok: majd jönnek a kéksisakosok, Dag Hammarskjöld, ENSZ-főtitkár Budapestre érkezik, már itt van az ENSZ-

vizsgálóbizottság Pozsonyban, katonai géppel hozza őket a légierő főparancsnoka. A mai kutatások alapján ennek semmi realis alapja nem volt, Hammarskjöld egy percig sem gondolta, hogy a magyar ügyben lépni tud anélkül, hogy a szovjetekkel meg ne egyezzen. Szuezen azért tudott lépni, mert ott megegyezett az amerikaiakkal és a szovjetekkel. Az ENSZ abban tudott volna segíteni, hogy enyhüljön a megtorlás, az a többéves terror, ami Kádár alatt következett. Az ENSZ-jelentés 1957 júliusára meg is születik - az ezt készítő különbizottságban dolgozott Bang-Jensen - nagyon pontos diagnózisát adva, mi történt Magyarországon s ezt a helyzetet fel lehetett volna használni, hogy Kádárék nemzetközi figyelem előtt működjének. Ezt azonban az ENSZ legfelső vezetése - ahogy ezt Bang-Jensen is érzékelte, majd mind határozottabban állította - elszabotálta. Magyarországról közben folyamatosan csempészték ki a dokumentumokat abban a reményben, hogy majd az ENSZ elé kerülnek és kezdenek velük valamit. Ehelyett onnan a papírok a szovjetek, meg a magyar politikai rendőrség kezébe jutottak. Az ENSZ az én kutatásaim szerint indirekten segítséget nyújtott a magyarországi elnyomásban.

- Az ENSZ-beli kutatásai akadálytalanok voltak?

- Csaknem fél évszázaddal a történetek után még mindig vannak a magyar ügy szempontjából nagyon fontos dokumentumok, amelyeket az ENSZ archívuma nem ad ki. Amikor a kutató megpróbál magyarázatot kérni, akkor az a válasz, hogy a kérést majd az ő jogi osztályuk vizsgálja felül. Tehát a szervezet vizsgálja felül saját magát. Gyakorlatilag semmi olyan törvényes garancia nincs, ami bármilyen egyéb országban megvolna, ahol akár bíróság elé lehet vinni a vitás titkosítási ügyeket.